

نقد و معرفی کتاب و نشریه

بهرام ورجاوند

مجموعه مقالات نخستین همایش نوروز، گروه مردم‌شناسی آیینی پژوهشکده مردم‌شناسی، سازمان میراث فرهنگی کشور، تهران ۱۳۷۹ ش، ص ۳۵۱.

کتاب، هم‌چنان‌که از عنوانش برمی‌آید، مجموعه مقالات نخستین همایش نوروز است که در روزهای ۲۴ و ۲۵ اسفندماه ۱۳۷۷ ش برگزار شد. بر پایه گزارش دبیر همایش که در همین کتاب به چاپ رسیده ۱۲۰ مقاله به دبیرخانه رسید (که فهرستی از عناوین و نویسندگان ۱۱۷ مقاله در پایان کتاب آمده است). از این تعداد ۳۲ مقاله در مجلد حاضر چاپ شده است.

چنان‌که از عناوین مقالات برمی‌آید، این مجموعه موضوعات متنوعی مرتبط با نوروز را دربر دارد. یکی از این موضوعات که در مجموعه، به نظر، بیش از همه مورد توجه قرار گرفته، نوروز در منابع اسلامی است: «نوروز و سی روز - حدیث معلی بن خنیس» از دکتر علینقی منزوی، «نوروز در روایات شیعه و در کتاب التاج جاحظ بصری» از نادر کریمیان مردشتی، و «عید نوروز در فرهنگ اسلامی و آیین‌ها و اساطیر ایرانی» از مریم مدرس‌زاده. هر سه مقاله هم‌چنان‌که انتظار می‌رود به حدیث مشهور معلی بن خنیس توجه داشته‌اند. مقاله نخست نوشته کوتاهی است با یک مقدمه، معرفی معلی بن خنیس، حدیث نوروز، خوشکاری سی روز ماه | از کتاب تعلیم مغان، نوشته زهر با توضیح مجلسی در بحارالانوار در برابر هر روز | و چند اشاره کوتاه به مطالبی درباره نوروز

در تقویم، بخش نخست مقاله دوم اگرچه عنوان «در روایات شیعه» را دارد، ولی در واقع فقط به چند مورد محدود اشاره کرد، و بخش مفصل تر مقاله به بررسی نوروز و آیین های آن در کتاب الفحاح اختصاص یافته است. و سرانجام سومین مقاله اشاره ای مختصر به نوروز و برخی اعمال مربوط به آن در فرهنگ اسلام دارد و بقیه مقاله نیز فقط مطالبی گردآوری شده با محوریت نوروز است.

موضوع نوروز در فرهنگ اسلامی پیشتر - دست کم دو بار - و بسی عمیق تر و جدی تر بررسی شده است که ظاهراً نویسندگان مقالات یادشده در بالا، آنها را ندیده اند. دست بر قضا هر دو مقاله مورد نظر ما یکی به فارسی و دیگری به انگلیسی آثاری ارزشمند هستند که لزوم کار مجدد بر روی این موضوع را منتفی می سازند، مگر آن که نکته ای تازه در برداشته باشد. مقاله نخست با عنوان «نوروز در فرهنگ شیعه» (نامه مفید، س ۳، ش ۱، بهار ۱۳۷۶، صص ۲۰۱-۲۲۰) به قلم رسول جعفریان است که نویسنده اطلاعات فراوانی درباره نوروز در روایات اسلامی آورده، و راه را برای پژوهش های عمیق تر و گسترده تر در این زمینه گشوده است، به ویژه که فهرستی از نوروزیه ها را هم ذکر کرده است.

پژوهش دیگر، مقاله ای از جان والبریج (از مترجمان آثار سهروردی به انگلیسی) است. این مقاله عنوان زیبای «خلیجی ایرانی در دریای روشنی ها؛ باب توروز در بحارالانوار»^۱ (*Iran xxxv 1997, pp. 83-92*) را دارد. نویسنده در این مقاله نسبتاً مفصل علاوه بر بررسی بدون دآوری درباره دو حدیث متضاد درباره نوروز، کوشیده است نمونه هایی از انتقال دانش تنجیم و سعد و نحس ایام از ایران زردشتی به فرهنگ اسلامی (و به ویژه به بحارالانوار) را نشان دهد. کلام انسانی و مطالبیت ترجمان رسیده با قلم

نامورنامه؛ درباره فردوسی و شاهنامه، عبدالحسین زرین کوب، سخن، تهران ۱۳۸۱، ش ۱۹۴، ص.

کتاب مجموعه ای از مقالات منتشره و نیز یادداشت های منتشر نشده زنده یاد دکتر عبدالحسین زرین کوب است که اینک به کوشش دکتر قمر آریان (همسر دکتر زرین کوب) و کمال اجتماعی جندقی در یک مجلد گرد آمده اند.

۱. ترجمه فارسی این مقاله در همین شماره نامه فارسی به چاپ رسیده است.

«اشعار حماسی» (شامل چند مبحث دربارهٔ پهلوانان ملی، شواهد تاریخی، و...)، «فردوسی و شاهنامه»، «چند نکته در باب سال ولادت فردوسی»، «شبی چون شب»، «رستم و اسفندیار»، «دربارهٔ رستم فرخزاده»، «صلح و داد و عدالت در شاهنامه»، «حکمت و اخلاق در شاهنامه»، «مقام خرد در شاهنامه»، «شاهنامه و ایلیاده»، «فردوسی آفریدگار رستم»، «گفت و شنودی در باب ابدیت ایران»، و «نفوذ در دنیای شاهنامه»، عناوین مقالات گردآمده در این کتاب هستند.

هم چنان که در «مقدمه» (کتاب به قلم دکتر آریان) آمده است، برخی از این مقالات پیشتر در دیگر کتاب‌های استاد چاپ شده‌اند.

ایران‌شناخت، نامهٔ انجمن ایران‌شناسان کشورهای مشترک‌المنافع و تقفاز شمارهٔ ۱۸ و ۱۹، پاییز و زمستان ۱۳۷۹ ش.

شمارهٔ هجدهم و نوزدهم ایران‌شناخت که در بهار ۱۳۸۱ ش منتشر شده، علاوه بر «سرمقاله» و «میراث گذشتگان»، این مطالب را دارد:

پیام آور نور و شعری در رثای او، زهره زرنشاس؛ جایگاه فرخی یزدی در ادبیات معاصر ایران، رحمان مشتاق‌مهر؛ چند ویژگی فولکلور تاجیک، میرزا شکورزاده؛ اسرار عبادات از نظر حکیم سبزواری، علیرضا ذکاوتی فراکزلو؛ دو بن‌نگری کیهانی در اساطیر ایران (بخش دوم)، ژان پیر دو مناش / ترجمهٔ ابوالقاسم اسماعیل‌پور؛ شکل‌گیری اولیهٔ بریگاد قزاق، ف. کاظم‌زاده / ترجمهٔ معصومه اریاب؛ تشکیلات مالی حکومت صفویه، حکیمه امیری؛ ایران‌شناسی در روسیه، اسکندر ذیحیان؛ سنت جهانگردی در میان مسلمانان، آمنه زلفی؛ شیوهٔ تقسیم آب در سمنان، محمد - احمد پناهی سمنانی.

نقد و معرفی کتاب: میراث آسیای مرکزی، حبیب بریجیان؛ معرفی کتاب، بهرام ورجاوند؛ فرهنگ‌شناسی عرفان ایرانی، پرویز اذکایی؛ یک خیام دیگر.

پژوهش‌های ایران‌شناختی (*Iranistik*)، مجلهٔ مطالعات ایرانی به زبان آلمانی، س ۱، ش ۱، بهار و تابستان ۱۳۸۱ ش.

نشریهٔ نویناد دیگری از مرکز نشر دانشگاهی که حاوی مقالات ایران‌شناسی به زبان آلمانی است. سردبیری این نشریه بر عهدهٔ دکتر اسید طیب‌زاده است و گروهی از

پژوهشگران صاحب‌نام ایرانی، آلمانی، و اتریشی، به عنوان هیئت مشاوران، با آن همکاری دارند. پژوهش‌های ایران‌شناختی مقالاتی به زبان آلمانی دارد که چکیده فارسی آنها نیز در انتهای مجله آمده است. عناوین مقالات این شماره چنین است: جاده‌های شاهی در عصر هخامنشی، یاکوب زابیرت؛ نخستین نسل داستان‌نویسان نوین ایرانی، تورج رهنما؛ شاعری آلمانی از ایران: سیروس آتابای، ایرمگارد آکرمان؛ تلقی گوته از حافظ در دیوان غربی - شرقی، گیزلا هتکمان؛ مولوی و تصوف خراسان، نصرالله پورجوادی؛ حرکت ایران به سمت تجدید: بررسی ایدئولوژی، اصلاحات اداری و تجدیدگرایی در دوره ناصرالدین شاه در آینهٔ تبرهای این دوره (۱۲۸۵-۱۳۱۴ ق / ۱۸۶۸ - ۱۸۹۶ م)، رومان زبیرتس؛ مفعول کسرهٔ اضافه، یک وابستهٔ نحوی در فارسی، امید طیب‌زاده.

فصلنامهٔ رایزنی فرهنگی سفارت جمهوری اسلامی ایران در دهلی نو، ش ۱۵، تابستان ۱۳۸۰ ش.

پانزدهمین شمارهٔ تند پارسی، که با تقریباً یک‌سال تأخیر چاپ شده است، این مطالب را دارد: سید اصیل‌الدین واعظ شیرازی صاحب درج‌الدور، ندیر احمد؛ قدیم‌ترین نسخهٔ خطی تذکرة الاولیاء، سید امیر حسن عابدی؛ غزل ولی‌الحق، محمد ولی‌الحق انصاری؛ مقدمه‌ای بر ریاض‌الشعرا، شریف حسین قاسمی، تأثیر زبان فارسی بر زبان‌های هند، به ویژه زبان بنگالی، مرحوم محمداسلم خان؛ بررسی و تحلیل ادبی و عرفانی اشعار حزین لاهیجی، حسین ققیهی؛ غزل، طلحه رضوی برق؛ سپهری شاعر رمز و راز، بلقیس فاطمه حسینی؛ روابط شاهان قطب‌شاهی با ایران، زیب حیدر؛ سهم گجرات در زبان و ادب فارسی، محمد کاظم کهدوی؛ محمد قاسم سروری نگارندهٔ مجمع‌القرس، شاه‌علی اکبر شهرستانی؛ پروین از دیدگاه روان‌شناختی، روح‌انگیز؛ آب سالم یا انسان سالم از دیدگاه مولانا جلال‌الدین رومی، محمدحسن مظفری؛ فارسی‌گویان پهلواری شریف، محمدسعید احمدنمسی؛ مطالعهٔ انتقادی قصیدهٔ فتح سومنات، سید اختر مهدی رضوی؛ برای دهلی، محمد مهدی ناصح؛ دیوان اهلی شیرازی، اکبر حیدری کشمیری؛ غزل ولی‌الحق، محمد ولی‌الحق انصاری؛ زیب‌النسا مخفی، سیده خورشید فاطمه حسینی؛ نگاهی به احوال و آثار میرسیدعلی همدانی، اکبر ثبوت؛ زنده به عشق، علیرضا کاربخش؛ ولی فرنگی محلی، رفیع کاظمی؛ غلامحسین ساعدی، طلایه‌دار نوگرایی در

ایران، عبدالحلیم؛ اخبار فرهنگی و ادبی؛ معرفی پیوند فصلنامه دستداران زبان فارسی
مقدمه‌ای بر طور معنی، رئیس احمد نعمانی.

نامه ایران باستان، مجله بین‌المللی مطالعات ایرانی، س ۱، ش ۲، پاییز و زمستان
۱۳۸۰ ش.

در شماره دوم نامه ایران باستان که نشریه‌ای است نرنیاد، و در حیطه فرهنگ و تمدن ایران
باستان فعالیت می‌کند، این نوشته‌ها درج شده‌اند:

بخش فارسی

مقاله: نکاتی درباره شیوه خالق مطلق در تصحیح شاهنامه، محمود امیدسالار؛ توفیدن یا
نویدن، داریوش اکبرزاده؛ فرهنگ‌نگاری در ایران باستان، آرمان بختیاری؛ وجه اشتقاق
چند لغت فارسی، محمدحسن دوست.

مقاله نقد: دنیای پر رمز و راز مهر؛ نقد چهره‌های مهر در باستان‌شناسی و ادبیات، بیوار،
ابوالفضل خطیبی.

نقد و بررسی: مقالاتی درباره زردشت و دین زردشتی، ژان کلنز / تورج دریایی؛ میراث آسیای
میانه، ریچارد فرای / مهرداد ملکزاده؛ پژوهش‌های گوناگون ایرانی، دیوید مکنزی / حسن
رضایی باغ‌بیدی؛ جامعه‌شناسی، احمد تفضلی / مهرداد قدرت‌دیزجی.

تازه‌های ایران‌شناسی (از زهره هدایتی): سروش در سنت زردشتی، فیلیپ کراین‌بررک؛
ادیان شرقی در امپراتوری روم، فراتس کومن؛ مانی به روایت ابن‌الدیم، محسن ابوالقاسمی؛
کتابت زبان‌های ایرانی، حبیب برجیان؛ کتیبه‌های ایران باستان، محمدتقی راشد محصل؛
فصلنامه فرهنگ؛ اخبار ایران‌شناسی.

بخش زبان‌های خارجی

یاد: منصورشکی؛ رونالد امریک؛ ایلیاگوشویچ؛ دیوید مکنزی.

مقاله: خاطره و تاریخ: ساختار گذشته ایران در اواخر دوره باستان، تورج دریایی؛ اهمیت
اعداد در اساطیر مانوی، بدرالزمان قریب؛ تأثیر اقتصاد اواخر دوره ساسانی در
شبه‌جزیره عربستان، مایکل مورنی.

نقد و بررسی: اساطیر ایرانی، وستا سرخوش کرتیس / محمود امیدسالار؛ میان‌رودان و ایران
در عهد پارسیان: مجموعه مقالات سمینار بزرگداشت ولادیمیر لوکوین، جان کرتیس / ماریا

بررسیوس؛ مطالعاتی در تاریخ ایران: یادنامه دیوید لویس، ماریا بررسیوس و دیگران /
 علیرضا شاپور شهبازی؛ پیکره مانوی، جیسین دیوید بدون / آنتونیو پانائینو؛ مادیان هزار
 دادستان، اناهید پریخانیان / میامک ادیمی؛ از شاهشاهی به چند پارچگی: یاد یکتاپستی در
 اواخر دوره باستان، گارث فودن / جررم آرکنبرگ.
 خلاصه مقاله‌های فارسی به انگلیسی.

Iran and the Caucasus V, Research Papers From the Caucasian Center for
 Iranias Studies, Yerevan, edited by Garnik Asatrian, International
 Publications of Iranian Studies, Tehran 2001.

پنجمین جلد از سالنامه ایران و قفقاز، کار مشترک مرکز ایران‌شناسی قفقاز (ایروان) و
 انتشارات بین‌المللی مطالعات ایرانی (تهران) این نوشته‌ها را دربر دارد:
 God Is Good: on Tobit and Iran, James Russell; Some Earliest Traces of the
 Aryan: Evidence from the 4th and 3rd Millennium B.C., Jahanshah
 Derakhshani; The Armenian Parable "Zoroaster's Laughter" and the Plot of
 Zoroaster's Birth in the Literary Traditions, Arthur Hambartsumian; Ein
 altbabylonischer Text betreffend die Lieferung von Schilfrohr, Evelyn und
 Horst Klingel; Die Ethnogenese der Kurden und frühe kurdisch-armenische
 Kontakte, Garnik Asatrian; The Nomads and Ethnopolitical Realities of
 Transcaucasia in the 11th-14th Centuries, Hayrapet Margarian; On
 Christianity in Dagestan, Magomed Gasanov; The Secret Meeting of
 Armenians on Iln Island in 1722, Armen Aivazian; The Circum-Caspian
 Areas within the Eurasian International Relationships at the Time of Peter
 the Great and Nadi-Shah Afshar, N.A. Sotavov; On the Commercial Activities
 of an 18th Century New Julfa Merchant Shared Bandurean in Amsterdam,
 Shushanik Khachikian; A Karulte from Wolhynia meets a Zoroastrian from
 Baku, Dan Shapira; Die Pashto-Sprecher der Karakorum: Zur
 Migrationgeschichte einer ethno-linguistischen Minderheit, Matthias

۳۰۸ / تاریخ باستان / فصلنامه علمی - پژوهشی / شماره ۱۳۸۱

Weinreich; Die deutschen Siedlungen im Südkaukasus, Alexander Yaskorski;
 On the Demonology of the Tabasaranians, Ruslan Seferbekov; *Al
 Reconsidered*, Garnik Asatrian; *Shahnameh and the Oral Epic Traditions* (A
 Brief Note), Jalil Doostkhah; *A Manual of Iranian Folk Magic: Publication of
 the Text (Part I)*, Mushegh Asatrian; *Sufi Saints in the Yezidi Tradition-I*,
 Victoria Arakelova; *The Historical Role of Turkish in Relation to Persian of
 Iran*, John Perry; *Blunt, Bald and Wise (Iranian Kund (-))*, Garnik Asatrian
 and Victoria Arakelian; *The Assyrian - Babylonian Humbaba and the Armenian
 Plant Name Xambaba*, Artak Vardanian; *The Oldest Old Persian Text*,
 Khashayar Bahari; *Agricultural Tools in the Early Bronze Colchis*, L. Jibladze,
 L. Dzidziguri, T. Chigoshvili; *Some Momentous Issues of the Ongoing Islamic
 - Christian Dialogue*, Rafiq Yahya Oglu Aliyev; *The Armenian-Turkish
 Dialogue (A Brief Note)*, Hakob Chakrian; *Old Pages: The Unpublished
 Report of His Britannic Majesty's Agent: David Lockhart Lorimer's "The
 Bakhtiari Tribal"*; Book Reviewed and Notes.

ابیات بحث‌انگیز دیوان حافظ، ابراهیم قیصری، توس، تهران ۱۳۷۹ ش، ۹۲۰ ص.

کتاب در واقع فهرستواره‌ای از مقالات مربوط به اشعار بحث‌انگیز حافظ از حافظ‌پژوهان
 معاصر است. شیوه تنظیم اثر چنین بوده است که در ابتدا، بر اساس ترتیب الفبایی، بیت
 مورد بحث آمده و در زیر آن، باز به ترتیب الفبایی، نام نویسندگان مقالات و مشخصات
 کامل کتاب‌شناختی ذکر شده است. در پایان کتاب هم «فهرست ابیات مورد بحث»،
 «فهرست نویسندگان مقالات»، و «فهرست منابع و مأخذ آمده است».

ادبیات تطبیقی، طه ندا، ترجمه زهرا خسروی، نشر و پژوهش فرزنان روز، تهران
 ۱۳۸۰ ش، هشت + ۲۲۸ ص.

کتاب، ترجمه‌ای از ادب المقارن نوشته طه ندا نویسنده فقید عرب است که طی شش
 فصل کتاب حاضر به بررسی رابطه میان زبان فارسی و عربی و تأثیر آن دو بر یکدیگر

می‌پردازد. فصل نخست با عنوان «ادبیات تطبیقی»، به بحث‌هایی چون تعریف ادبیات، ادبیات تطبیقی، و اهمیت و ابزارهای پژوهش در این زمینه اختصاص دارد. فصل سوم «به سوی ادبیات تطبیقی» نام دارد؛ در فصل چهارم با عنوان «جریان‌های ادبی»، نویسنده تأثیر قرآن بر ادبیات فارسی، اسلام و ادبیات صوفیانه، متنبی و شاعران ایرانی، ابن‌نواس و رودکی، و... و سرانجام در فصل پنجم، «رویدادهای تاریخی و پدیده‌های اجتماعی»، رویدادهایی چون واقعه کربلا، روضه‌خوانی، و نیز پدیده‌هایی مانند نوروز و جشن مهرگان و تأثیر آنها بر ادبیات فارسی و عربی می‌پردازد. فصل ششم کتاب، «ادبیات اسلامی در اروپا» نام گرفته است و مباحثی را در این زمینه دارد.

ادبیات تطبیقی و شعر کلاسیک فارسی (هفت مقاله)، الگام. دیویدسن، ترجمه فرهاد عطایی، نشر و پژوهش فرزانه روز، تهران ۱۳۸۰ ش، هشت + ۱۷۷ ص.

کتاب مجموعه هفت مقاله درباره شاهنامه به قلم الگا دیویدسن، پژوهشگر امریکایی است، که بیشتر کتاب او با عنوان شاعر پهلوان در شاهنامه به دست همین مترجم به فارسی برگردانده و چاپ شده است؛ و در واقع شماری از مقالات کتاب حاضر در پاسخ منتقدان کتابش نوشته شده‌اند. عناوین مقالات چنین است: «مقدماتی درباره روش‌شناسی تطبیقی»، «من شاهنامه فردوسی و بار سنگین گذشته»، «داستانرا و کتاب شاهان در دنیای شعر فردوسی»، «دیدگاهی مخالف: آنان فقط آنچه را در کتابی یافته‌اند بازگو می‌کنند»، «رستم تاجبخش»، «حماسه، قالبی برای گفتارهای نمایشی: رجزخوانی در شاهنامه فردوسی»، و «سوگراری زنان به عنوان اعتراض در شاهنامه».

با فردوسی: سلوک صوفیانه تا دیار سیمرغ، سید مصطفی آزمایش، حقیقت، تهران ۱۳۸۰ ش، ۱۹۷ ص.

مطالب کتاب در سه فصل و چند ضمیمه تنظیم شده‌اند: در فصل نخست تحت عنوان «در دیار سیمرغ» نویسنده با طرح مباحثی از عرفان ایرانی به جست‌وجوی آنها در شاهنامه می‌پردازد. عناوین مباحث این فصل عبارت‌اند از سیمرغ، عرفان ایرانی و حکمت خسروانی، تأثیر دعا در رفع بلا و برآورده شدن حاجت‌ها، مردن و زندگی بعد از مرگ در شاهنامه، خواب.

۲۱۰ / نامه پارسی، ش ۲۷، ص ۱۱، بهار ۱۳۸۱

فصل دوم کتاب با عنوان «سروده و سراینده» مباحثی دربارهٔ خود فردوسی، حیات و اندیشه‌های او دارد که عناوین این مباحث چنین‌اند: چگونگی به نظم کشیدن شاهنامه، تحقیقی در سن سراینده و پژوهشی در تاریخ سرودن شاهنامه، فردوسی و محمود غزنوی. در فصل سوم، دربارهٔ «جوهر عقاید استاد ابوالقاسم فردوسی» بحث می‌شود و پس از آن هم به عنوان خاتمه، نوشته‌ای با عنوان «فردوسی دوستی» می‌آید. و سرانجام آن که در بخش ضمیمه‌ها و تکمله هم دو بحث با عنوان‌های «رشته انتساب شیخ ابوالقاسم علی بن عبدالله کزکانی طوسی» و «هجرت‌نامه» مطرح می‌شوند.

پرده گلریز (تکرار مضمون در کلام حافظ)، ابراهیم قیصری، توس، تهران ۱۳۸۰، ص ۳۳۸

کتاب با نمایه‌های الفبایی مضامین شعر حافظ آغاز می‌شود و پس از آن در بخش اول ذیل هر مضمون ابیات محتوی آن آمده است و هم‌چنان که نویسنده در مقدمه یادآور شده «شامل ابیاتی است که مضمون‌های مشابه یا نزدیک به هم دارند» که در مواردی، تکرار بی‌کم و کاست مصرع هم دیده می‌شود. بخش دوم کتاب هم «دربرگیرنده اشعاری است که ترکیبات تکراری و عبارات مشابه دارند که در برخی از این ابیات، مضمون هم تکرار می‌شود.» و سرانجام پیش از «نمایه مآخذ» در پایان کتاب، پاره‌ای توضیحات آمده است.

نامه فرهنگستان، فصلنامه فرهنگستان زبان و ادب فارسی، دوره پنجم، شماره سوم، اردیبهشت ماه ۸۱ (شماره مسلسل ۱۹):

شماره نوزدهم نامه فرهنگستان این مطالب را دربر دارد:

سرمقاله: به سوی تخصصی کردن مجلات علمی - پژوهشی؛ ارزش ادبی مکتوبات مولانا، غلامعلی حداد عادل؛ وامواژه‌ها در زبان ژاپنی، هاشم رجب‌زاده؛ یکی نامه بود از گه باستان، ابوالفضل خطیبی؛ چند نکته دربارهٔ شیوهٔ تصحیح دویته‌های باباطاهر، چنگیز مولایی؛ سخنی چند از اختیارات شهنامه، محسن ذاکرالحسینی؛ دربارهٔ اشتقاق واژه «ترکه»، ادیک مهرابی؛ بررسی واژگان دامداری در گویش دوانی، عبدالنبی سلامی؛ پیل چرا در خانهٔ تاریک بود، فتح‌الله مجتبایی؛ نظری اجمالی به آثار اسماعیل فصیح (۶)، اناهید اجاکیانس؛ مسائل تاریخی زبان فارسی، ابوالفضل خطیبی؛ مبانی زبان، ثریا

پناهی؛ نگاهی به «من بادم و تو آتش»، مینا حفیظی؛ شاهنامه فردوسی به تصحیح ملک‌الشعراى بهار، سیدعلی آل داود؛ پژوهشی فارسی از لبنان، محسن ذاکرالحسینی؛ تاریخ و جغرافیای جامع فارس (نزهة الاخبار)، عبدالمحمد روحبخشان؛ پیشینه، جایگاه و برنامه‌های پژوهش‌های ترفانی، ورنر زوندلمان / آرمان بختیاری؛ چهره مولانا در آلبوم شخصی مکتوبات او، غلامعلی حداد عادل؛ فرایند باهم‌آیی و ترکیبات باهم‌آیند در زبان فارسی، ثریا پناهی.

در بخش تازه‌های نشر علاوه بر کتاب، برخی مقالات ادبی منتشر در مجلات مختلف نیز معرفی توصیفی شده‌اند.

دائرة المعارف بزرگ اسلامی (جلد دهم: البیری - باباطاهر)، زیر نظر کاظم موسوی بجنوردی، مرکز دایرة المعارف بزرگ اسلامی، تهران، ۱۳۸۰ ش، ۷۶۴ ص.

انتشار جلد دهم دائرة المعارف بزرگ اسلامی، که در میان رقیبانش فعلاً پیشتاز است، در واقع از دو لحاظ نقطه عطفی در سرگذشت این مجموعه است: یکی گذر از حرف الف است که ظاهراً بیشترین مدخل‌ها را دارد و دیگر وجود مدخل ایران در این مجلد که به نظر مهم‌ترین و طولانی‌ترین مدخل کل مجموعه نیز بوده و خواهد بود. این مدخل که جای برخی مقولات مهم در آن خالی به نظر می‌رسد، بیش یکصد هشتاد صفحه کتاب را به خود اختصاص داده است.

دکتر ساموئل جانسن، منتقد، شاعر، و فرهنگ‌نویس انگلیسی سده هجدهم، دائرة المعارف را با ساعت مقایسه کرده و گفته است که در هر دو مورد، بهترینشان خالی از اشکال نیست و بدترینشان هم بودنش بهتر از نبودنش است.

در واقع دائرة المعارف‌ها، به‌ویژه نوع عمومی آنها، به سبب گستردگی و پراکندگی مقولات مربوط به آن، همواره جای ایراد را باقی می‌گذارند. با این حال کاستی‌های اثر از نظر جامعیت آن بیشتر توجیه‌پذیر است تا نازل بودن کیفیت مقالات و نادرستی‌های علمی و ناهماهنگی‌های گوناگون؛ چه، نقل مطالب معتبر، و نیز کوتاه و در عین حال واضح‌نویسی و بالأخره هماهنگی میان اهمیت مدخل با حجم آن، از بدیهی‌ترین اصول دائرة المعارف‌نویسی هستند که متأسفانه در تدوین این مجموعه بدانها توجه چندانی نشده است (گر این که با همه این احوال، این دائرة المعارف در مقایسه با هم‌تایانش

۱۷۸۱

وضعیت بهتری دارد). مثلاً به نظر می‌رسد مدخل «ایهام» که بیش از پنج صفحه را فراگرفته، لازم نبود این چنین با ذکر جزئیات - که درخور دانشنامه‌ای ادبی است - آورده شود؛ «انسان کامل» در ۸/۵ صفحه نیز چنین وضعی دارد.

در حالی که جای مدخل‌هایی چون «اورمزد» و «اهریمن» در این اثر خالی است، حجم قابل توجهی به مثلاً شهرهای گمنام افریقایی یا حتی شاعری محلی و گمنام چون «امیر بازواری» (در بیش از ۱/۵ صفحه) اختصاص یافته است.

مدخل مهم این مجلد، یعنی «ایران»، هم که شامل چندین مقاله است متأسفانه کاستی‌های بسیار دارد و مثلاً بخش هنر آن صرفاً محدود به هنرهای موسوم به سنتی است و از مقولاتی چون نمایش، موسیقی و سینما اثری در آن دیده نمی‌شود.

اما در بخش ادیان پیش از اسلام از مدخل ایران، علاوه بر آشفتگی و ذکر مطالب زائد و از قلم افتادن مطالب مهم، غلط‌های قابل توجهی هم دیده می‌شود که یک نمونه آن تقسیم‌بندی نادرست آتش‌های زردشتی (ص ۵۸۴) است. همین مقاله، در حالی که مطالبی زائد (مثل مطالب مربوط به ورتره در متون هندی، ص ۵۸۳) دارد، مباحث مهمی چون آفرینش و تدفین در دین زردشتی را نیاورده است.

امروزه نگاهداری مجموعه‌های چندین جلدی در کتابخانه‌های شخصی معمولاً با مشکل همراه است و بسیاری از ناشران این‌گونه آثار، معمولاً از آن اثر لوح فشرده‌ای نیز تهیه می‌کنند که هزینه کمتری را هم برای پژوهشگران در پی دارد. با انتشار جلد دهم دائرةالمعارف بزرگ اسلامی، به نظر می‌رسد بهترین فرصت برای تهیه و انتشار لوح فشرده آن فرارسیده و ناشر می‌تواند با انجام چنین کاری بر مخاطبان و استفاده‌کنندگان این اثر بیفزاید. رسم متداول آن است که هرازگاه با انتشار هرچند جلد، لوح فشرده به‌روز می‌شود و استفاده‌کننده می‌تواند با پرداخت وجهی مختصر لوح خود را با لوح جدید تعویض کند.

زبان و ادب فارسی در جهان، ج ۱۷: سوریه، کیومرث امیری، دبیرخانه شورای گسترش زبان و ادبیات فارسی، تهران ۱۳۸۱ ش، ص ۲۳۸.

هفدهمین جلد از مجموعه کتاب‌های زبان و ادبیات فارسی در جهان، که هر مجلد آن به پیشینه و وضعیت کنونی زبان و ادبیات فارسی در یکی از کشورها می‌پردازد. مطالب

کتاب حاضر در ده فصل تنظیم شده‌اند که عناوین آنها از این قرار است: ۱. پیشینه روابط دو کشور در عهد باستان؛ ۲. روابط ایران و سوریه از امویان تا عباسیان؛ ۳. روابط ایران و سوریه در دوره ایلخانان؛ ۴. پیوندهای ایران و سوریه از صفویه تا قاجاریه؛ ۵. روابط ایران و سوریه از استقلال [سوریه] تا پیروزی انقلاب اسلامی؛ ۶. روابط فرهنگی ایران و سوریه (۱۳۵۷-۱۳۸۰)؛ ۷. استادان زبان و ادبیات فارسی؛ ۸. مراکز آموزش زبان فارسی و ایران‌شناسی؛ ۹. کارنامه ایران‌شناسی در سوریه؛ ۱۰. سخن آخر و چند پیشنهاد. در پایان کتاب هم فهرست نام‌ها و نیز منابع مورد استفاده گردآورنده، آمده است.

سندبادنامه منظوم، سرودهٔ عضد یزدی، مقدمه و تصحیح و تعلیقات محمدجعفر محجوب، توس، تهران ۱۳۸۰ ش، ۲۹۴ ص.

این کتاب نخستین مجلد از مجموعه «گنجینهٔ متون داستانی» قدیم است که قرار است ناشر به تدریج آنها را منتشر سازد. کتاب با چند یادداشت در معرفی مجموعه، و نیز کتاب حاضر آغاز می‌شود؛ سپس «نگاهی به مندرجات منظومه» می‌آید و پس از مبحث «نقد و تحلیل داستان» و «روش تصحیح کتاب»، متن کتاب «سندبادنامهٔ منظوم» در ۴۱۵۹ بیت (به اضافهٔ ۱۱۳ بیت بخش افتادهٔ کتاب که محمدجلالی چیمه آن را بر اساس سندبادنامهٔ متور باز سروده) آمده است. بخش پایانی کتاب هم به «تعلیقات»، «فهرست تصحیحات قیاسی» و «نمایهٔ اعلام» اختصاص یافته است.

گفتنی است هم‌چنان که در پیشگفتار کتاب آمده، سندبادنامهٔ منظوم «هیچ پیوندی با داستان دلکش و پرحادثهٔ سفرهای سندباد که شرح آن در اواسط کتاب هزار و یکشب آمده است، ندارد». داستان کتاب حاضر دربارهٔ حکیمی سندباد نام است که به تربیت شاهزاده‌ای همت می‌گمارد. بعدها شاهزاده به سبب بهتان کنیزکی درباری مورد غضب پادشاه قرار می‌گیرد و وزیران شاه برای اثبات بیگناهی شاهزاده و جلوگیری از شتابزدگی شاه در کفر شاهزاده، هر بار داستانی می‌گویند و ماجرا به شیوهٔ کتاب‌هایی از این دست، از جمله بختیارنامه، ادامه می‌یابد.

سومین ره‌آورد، گزارش سومین مجمع بین‌المللی استادان زبان و ادبیات فارسی، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، دبیرخانهٔ شورای گسترش زبان و ادبیات فارسی،

در سومین مجمع بین‌المللی استادان زبان و ادبیات فارسی، که در آبان‌ماه ۱۳۸۰ ش در دانشگاه تهران برگزار شد، ده‌ها تن از استادان ادبیات فارسی ایران و کشورهای مختلف دیگر حضور یافتند و نویافته‌های خود و نیز - عمدتاً - مشکلات و مسائل زبان فارسی در جهان را در قالب مقالاتی عرضه کردند. کتاب حاضر هم چنان‌که از عنوان فرمی آن برمی‌آید گزارش این مجمع و دربرگیرنده تمام مقالات ارائه شده و نیز مباحث مطرح شده در میزگردهای مختلف و بالاخره سخنرانی‌های افتتاحیه و اختتامیه آن است.

شاهنامهٔ بختیاری، گلچینی از شاهنامه به گویش بختیاری [جلد نخست]، سراینده جواد خسروی‌نیا، گفتمان خلاق، تهران ۱۳۸۰ ش، ۲۵۲ ص.

کتاب با مقدمه و پیشگفتاری در معرفی اثر آغاز می‌شود و پس از آن، چهار فصل و در واقع چهار داستان بلند از شاهنامه به شعر بختیاری می‌آید: داستان نخست از پادشاهی جمشید آغاز می‌شود و تا پایان داستان کارهٔ آهنگر با ضحاک ادامه می‌یابد، و در سه فصل بعدی هم به ترتیب داستان‌های رستم و سهراب، بیژن و منیژه، و داستان بهرام‌گور و لبتک آبکش آمده‌اند.

سراینده در حاشیهٔ صفحات کتاب، برگردان فارسی برخی واژه‌های بختیاری را هم آورده است.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی